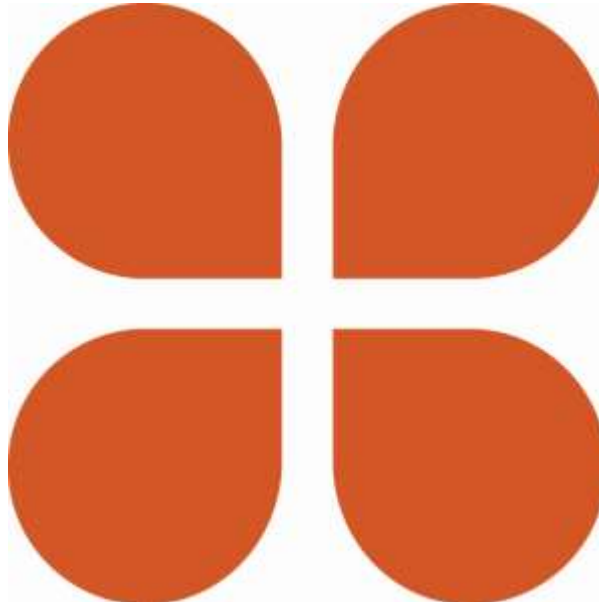

Riksintressen för kulturmiljövården

– Södermanlands län (D)

Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Södermanlands län (D) enligt 3 kap 6 § miljöbalken

ESKILSTUNA KOMMUN	4
Barva-Lindholm-Söderby [D 6] (Barva sn)	4
Biby [D 10] (Gillberga sn)	4
Eskilstuna [D 5]	4
Hjälmare kanal [D 8] (Västermo sn)	4
Kafjärdenområdet [D 1] (Vallby, Hammarby, Sundby, Jäders och Kjula sn)	5
Norrlången-Bårsta [D 13] (Årla sn)	5
Råby-Rekarne [D 4] (Råby-Rekarne sn)	5
Stora Sundby [D 12] (Västermo sn)	5
Torshälla. [D 2]	5
Tumbo [D 3] (Tumbo sn)	6
Västermo [D 11] (Västermo sn)	6
Åsby-Stenby Äng [D 7] (Eskilstuna stad och Fors sn)	6
FLENS KOMMUN	7
Blackstaby m m [D 39] (Blacksta sn)	7
Ericssberg [D 29] (Bettna sn)	7
Flenmo-Hökärr [D 32] (Mellösa sn)	7
Harpsund [D 34] (Mellösa sn)	7
Jälund-Sörby mm [D 36] (delen i Hyltinge sn)	8
Lagmansö [D 38] (Vadsbro sn)	8
Malmköping [D 31]	8
Mellösa kyrkby [D 35] (Mellösa sn)	8
Sparreholm [D 33] (Hyltinge sn)	8
Vadsbro-Ånhammar mm [D 30] (Dunkers sn i Flens kn och Gryts sn i Gnesta kn)	9
Vibyholm-Årdala m m [D 37] (Årdala sn)	9
Åkerö [D 40] (Bettna sn)	9
GNESTA KOMMUN	10
Jälund-Sörby mm [D 36] (delen i Gryts sn)	10
Elghammar [D 42] (Björnlunda socken)	10
"Erikskatan" Önersta-Penningby [D 43] (Björnlunda i Gnesta kn och Ludgo sn i Nyköpings kn)	10
Gnesta [D 44] (Frustuna-Kattnäs sn)	10
Gåsinge-Dillnäs och del av Frustuna-Kattnäs. [D 41] (Gåsinge-Dillnäs o Frustuna-Kattnäs sn)	11
Skottvångs gruva [20b] (Gåsinge-Dillnäs sn)	11
Vadsbro-Ånhammar mm [D 30] (delen i Gryts sn)	11
KATRINEHOLMS KOMMUN	11
Ericssberg [D 29] (Stora Malms sn)	11
Flodabygden [D 26] (Floda sn)	12
Granhed [D 27] (Floda sn)	12
Julitabygden [D 25] (Julita sn)	12
Katrineholm [D 28]	12
Tåkenön [D 24] (Julita sn)	12
NYKÖPINGS KOMMUN	13
Arnö-St.Kungsladugården [D 56] (Sankt Nicolai sn)	13
Björksund-Stora Sulsta [D 53] (Tystberga socken)	13
"Erikskatan" Önersta-Penningby [D 43] (Björnlunda i Gnesta kn och Ludgo sn i Nyköpings kn)	13
Gamla vägen Stavsjö-Krokek [D 58] (Kila sn)	13
Halla-Stigtomta [D 51] (Halla och Stigtomta sn)	14
Husby-Oppunda [D 48] (Husby-Oppunda sn)	14
Kiladalen [D 55] (Kila, Lunda, Tuna och Bergshammars sn)	14
Lid-Runtuna-Spelvik-Ludgo-Lästringe. [D 47] (Lids, Runtuna, Spelviks, Ludgo och Lästringe sn)	14

Nyköping [D 57]	15
Nyköpingsåns dalgång [D 52] (Bärbo och Helgona sn)	15
Ringsö-Hartsö mm [D 54] (Bälinge sn)	15
Tärnö [D 60] (Vrena SN)	15
Tunaberg-Koppartorp [D 59] (Tunaberg socken)	15
Östermalma [D 45] (Ludgo sn)	16
STRÄNGNÄS KOMMUN	16
Fogdöns centrala del [D 14] (Fogdö sn)	16
Gripsholm-Mariefred [D 21]	16
Kinger-Valla [D 17] (Vansö sn)	17
Mälsåker [D 16] (Ytterslö sn)	17
Strängnäs [D 18]	17
Sundby sjukhusområde [D 19] (Strängnäs sn)	18
Åkers styckebruk med del av Mälarmården [D 20] (Åkers sn)	18
Överselö-Tynnelsö [D 15] (Överselö sn)	18
TROSA KOMMUN	18
Thureholm [D 49].	19
Trosa [D 50].	19
Trosaåns dalgång [D 46] (Vagnhärds sn)	19
VINGÅKERS KOMMUN	19
Högsjö [D 23] (Västra Vingåkers sn)	19
Österåkerbygden [D 22] (Österåkers sn)	20

ESKILSTUNA KOMMUN

Barva-Lindholm-Söderby [D 6] (Barva sn)

Motivering:

Centralbygd med rikt och tätt fornlämningsbestånd i rumsligt åtskilda skikt från bronsålder, äldre och yngre järnålder och medeltid samt välbevarad *herrgårdsmiljö* på medeltidsbygdens marginal, där även bronsåldersmiljöerna finns. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Unik åsmiljö med sex stora gravfält med gravar från bronsålder till yngre järnålder. På åsen ligger också kyrkan med delar bl.a. från 1100-talet. Öster om åsen, och huvudsakligen norr om lindholmen, är flera välbevarade miljöer från bronsålder/äldsta järnålder med skärvstenshögar och gravar. Två överlagrande säteribildningar med intakta arrendegårdar torp och agararindustriella anläggningar. Lindholms corps-de-logi i nyklassicistisk stil från 1794, ekonomibyggnader och arbetarbostäder. (En perifer del av området berör Gnesta kommun).

Biby [D 10] (Gillberga sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap med blandning av självägande byar och godsstruktur.

Uttryck för riksintresset:

Biby säteri, där organisationen med brukningscentrum, underlydande gårdar och utmarkstorp är tydlig. Manbyggnader av trä från 1600-talets början. Ingenjörbron, ursprungligen helt av trä, från 1800-talet.

Eskilstuna [D 5]

Motivering:

Smides- manufaktur- och *industristad* som speglar många olika utvecklingssteg och de sociala förhållandena från medeltiden och 1600-talet fram till tiden efter 1950.

Uttryck för riksintresset:

Medeltida tätortsbildning på Eskilstunaåns östra sida med långgata längs stranden och småskalig träbebyggelse. Gestaltmässig avancerad, rutnätsplan från 1658. Olika administrativa stads- och tätortsbildningar som senare slagits samman. Rademachersmedjorna och Fristadshusen. Handels- och hantverksgårdar från 1700- och 1800-talet. Industrianläggningar och stadsplanemönster från 1800-1900-tal. Bostadsområden för arbetare och tjänstemän från 1900-talet.

Hjälmare kanal [D 8] (Västermo sn)

Motivering:

Kanalmiljö, ett av de äldsta kanalbyggena i landet.

Uttryck för riksintresset:

Anläggningen är från 1600-talet, men i dag med 1800-talsprägel. Till miljön hör servicestruktur med bebyggelse för arbetare och tillsynspersonal och ekplanteringen längs kanalen avsedd för kommande slussreparationer.

Kafjärdenområdet [D 1] (Vallby, Hammarby, Sundby, Jäders och Kjula sn)

Motivering:

Centralbygd, som speglar hur Mälardalen anpassades till landhöjning, växande befolkning mm. från bronsålder till 1800-talets sjösänkningar, med *herrgårdslandskap* från 1600-talet, inklusive minnen förknippade med Axel Oxenstiernas tid. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Spridda gravar från bronsålder och flera *fornborgar* från övergången mellan yngre och äldre järnålder. "Kung Inges hög". Talrika byar med gravfält från yngre järnåldern inom dagens gränser, samt ett flertal runristningar. Delar av äldre färdleder såväl till lands som på vatten markerade av bl.a. gravfält, hålvägar och runinskrifter såsom vid Kjulaås och vid Ramsundet. Flera tidigromanska kyrkor. Axel Oxenstiernas gravkyrka i Jäder med rik 1600-talsarkitektur. Fiholms sätesgård med dess koppling till Jäders kyrka.

Norrlången-Bårsta [D 13] (Ärla sn)

Motivering:

Farledsmiljö med flera *fornborgar*, typisk för Södermanland. (*Forntida farledsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Tre *fornborgar* på förkastningsbrant utmed forntida vattenled som förband Mälaren med Hjälmarens. Delvis mycket välbyggda och höga vallar med kallmurad utsida.

Råby-Rekarne [D 4] (Råby-Rekarne sn)

Motivering:

Fornlämningskoncentration med välbevarade och representativa grav- och boplatsmiljöer från bronsålder och framåt. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bronsåldersmiljöer med skärvtenshögar, älvkvarnar och gravar. Dessutom finns husgrundslänkande anläggningar, s.k. Brobyhus, en sällsynt fornlämningskategori. *Fornborgar* och gravfält från äldre järnålder ger kontinuitet in i yngre järnålder.

I området ingår även:

Romansk kyrka från 1100-talet. Främst medeltida bebyggelsemönster med ett fåtal gårdar, varav en herrgård med särpräglad bebyggelse.

Stora Sundby [D 12] (Västermo sn)

Motivering:

Unik *slottsmiljö* från 1840-talet med medeltida anor.

Uttryck för riksintresset:

Äldre huvudbyggnad, totalt omgestaltad under den stilimiterande 1800-talsarkitekturens begynnelsefas i form av normandisk exteriör från ca 1840. Påkostad utformning av arbetarbostäder, ekonomibyggnader, trädgård och park. Ädelövskog. Agrarindustriella anläggningar.

Torshälla. [D 2]

Motivering:

Småstadsmiljö med i huvudsak medeltida gatunät och som speglar utvecklingen från köpstad och utförselhamn till manufakturcentrum. (*Bruksmiljö, Kvarnmiljö, Kanalmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bevarad 1700-tals och 1800-tals bebyggelse. Planstrukturen samt stadsgårdar och bebyggelsemönster från 1700- och 1800-talen. Offentliga byggnader med medeltida kyrka samt skolhus och rådhus. Rester av Karl IX:s kanal. Kvarnanläggning från 1600-talet samt Holmens bruk med herrgårdsanläggning uppförd under 1770-talet och Nyby bruk med herrgård och brukssamhälle från 1800-talet. Skolor och folkrörelselokaler.

Tumbo [D 3] (Tumbo sn)

Motivering:

Lokalt centrum under järnålder och medeltid vid viktig kommunikationsled mellan Södermanland och de norra Mälardalskapen. (*Fornlämningssmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Åssträckning med gravar och bebyggelselägen från bronsåldern och framåt. Stora järnåldersgravfält, bl.a. Tumbogravfältet med ca 500 gravar, samt hålvägssystem och rester av spärranläggningar (*fornborgar*) på åsarna. Två fornborgar i utkanten av bygden och ett flertal runstenar. Mycket välbevarad romansk kyrka från 1100-talet med *sockencentrum* från 1600-tal och senare. Medeltida tingsplats.

Västermo [D 11] (Västermo sn)

Motivering:

Odlingslandskap präglad under 1800-talet med välbevarad bebyggelse och trots lagaskiftet välsammanhållna bykärnor. (*Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Laga skiftet är avläsbart i åkermarken genom öppna diken. Glest äldre vägnät och den enhetliga bebyggelsen i byarna Vi, Konungsö och Södra Åby. Stora ekonomibyggnader förknippade med Hjälmarens sänkning.

Åsby-Stenby Äng [D 7] (Eskilstuna stad och Fors sn)

Motivering:

För landet unik fornlämningskoncentration vid vatten på och omkring Åsbyåsen med gravfält- och boplatssmiljöer. (*Fornlämningssmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Ca 250 fornlämningar av bronsålder-/äldre järnålderstyp. Ett av Sveriges största gravfält med ca 500 gravar, varav 350 av yngre järnålderstyp, bestående av gravar med mittblock med unika kantkedjor och brättekonstruktion, boplatss vid Mesta Norrgård med skärvstenshögar, terrasserings och röjda ytor. Ekeby medeltida *kyrkoruin*. *Fornborgar*.

I området ingår även:

Agrar miljö från senare delen av 1800-talet med dess övergång till stordrift inom djurhållningen. Stenby äng.

FLENS KOMMUN

Blackstaby m m [D 39] (Blacksta sn)

Motivering:

Odlingslandskap med *fornlämningsmiljö* präglad av äldre och yngre järnålder. (*Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Enstaka bronsåldersrösen. Gravfält från både äldre och yngre järnålder vid byarna och en kungshög vid Blacksta by. Runstenar, varav flera vid vägen mellan Husby-Oppunda och Vadsbro, och en ristad i ett jordfast block. En äldre sträckning av vägen är bevarad som hålväg. Medeltida sockenkyrka byggd på Blacksta bys mark, samt traditionell bondgårdsbebyggelse främst från 1800-talet.

Ericenberg [D 29] (Bettna sn)

Motivering:

A. *Slottslandskap* med bruk och härads- och *sockencentrum* präglad av storgodset Ericenberg. (*Bruksmiljö, Vägmiljö*).

B. Vetenskapligt intressant stenåldersboplats. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

A. Ericenbergs slott i barockstil med äldre delar och påkostad inredning samt underlydande gårdar och torp. Forssjö järnbruk med masugn och såg. Stora Malms sockencentrum med medeltidskyrka och byggnader i samma färg som Ericenbergs. Gammalt administrativt centrum med tingshus och hållstall vid Stensjö med en del av den gamla vägen bevarad. Äldre vägnät.

B. Stenåldersboplats i Östra Vrå som givit namn åt Mälardalens äldsta jordbrukskultur. (En perifer del av området berör Flens kommun).

Flenmo-Hökärr [D 32] (Mellösa sn)

Motivering:

Övervägande medeltida kolonisationsbygd med ålderdomligt vägnät.

Uttryck för riksintresset:

Småbrutet och kuperat *odlingslandskap* med omfattande betesprägel, små slingrande grusvägar som följer terrängen och bebyggelse huvudsakligen från 1800- och 1900-tal i små och medelstora gårdar. Mälby f.d. prästgård.

Harpsund [D 34] (Mellösa sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö kring Harpsund som är hedersbostad för landets statsminister.

Uttryck för riksintresset:

Säteri på 1600-talet. Ny mangårdsbyggnad, ekonomibygnader och arbetarbostäder från 1910-20. Arbetarbostäderna Nygård uppförda som "herrgårdsanläggning i karolinsk stil". Ängs- och hagmarker.

Jälund-Sörby mm [D 36] (delen i Hyltinge sn)

Motivering:

För det inre av Sörmland typiskt småbrutet *odlingslandskap*, med sammanhållen bebyggelse och specifik fornlämningsbild från bronsålder och äldre järnålder. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Uppodlade dalsänkor mellan skogklädda eller betade bergs- och moränhöjder. Ovanligt många ensamma eller i små grupper liggande rösen och stensättningar med stenfyllning samt två gravhöggar, en vallanläggning, en *fornborg* och ett gravfält. Byar med 1800- och tidig 1900-talsbebyggelse. Avgärdahemmanet Saxäng med mindre herrgårdsanläggning från 1914-1917.

Lagmansö [D 38] (Vadsbro sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö med 1700-talsprägel kring Lagmansö gods, sätesgård sedan medeltiden. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Typiskt läge för en medeltida herremansgård på en udde i sjön Långhalsen. Mangård med fyra flyglar planerade under 1700-talet. Gårdar med välbevarad bebyggelse, äldre vägsträckning, flera gravfält från äldre och yngre järnålder och grav- och boplatSMiljö från bronsålder/äldsta järnålder.

Malmköping [D 31]

Motivering:

Regements- och handelsort, *köping* från 1784, med stadsmässig rutnätsplan och välbevarad bebyggelse. (*Militär miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Gatunät och bebyggelsestruktur från 1790. Tingshus, medeltida sockenkyrka och välbevarad äldre träbebyggelse från främst 1800-tal och tidigt 1900-tal. Exercisfältet Malma hed och Plevnahöjden med militära anläggningar och regementsbyggnader.

I området ingår även:

En viktig fd kustbunden stenåldersboplatS från Vråkulturen (ca 3000 f.Kr).

Mellösa kyrkby [D 35] (Mellösa sn)

Motivering:

Ovanligt åskådligt exempel på äldre *kyrkby* med många sockenkommunala funktioner.

Uttryck för riksintresset:

Kyrka från 1200-talet, senast tillbyggd 1874 med by i höjdläge. Skoltomt med tre generationer av skolbyggnader, sockenstuga och kyrkstallar.

Sparreholm [D 33] (Hyltinge sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap med bevarad *torpbebyggelse* och äldre vägnät. (*Fornlämningsmiljö, vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Sparreholms 1600-talsherrgård med nuvarande bebyggelse från 1700-talet. Sparreholms vidsträckta ekhagar, parkliknande hag- och ängsmark samt en omfattande torpbebyggelse. Långdunkers herrgård och Ramsbergs gårda med ståtliga ekonomibyggnader, bl.a. har Ramsberg en ladugård i nationalromantisk stil. Nyklacissistisk sockenkyrka med två f.d. skolhus. Fornlämningar, främst från bronsåldern och framåt.

Vadsbro-Ånhammar mm [D 30] (Dunkers sn i Flens kn och Gryts sn i Gnesta kn)

Motivering:

Herrgårdslandskap präglad av 1600-talets säterier. (*Fornlämningsmiljö, Kvarnmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Godsen Ånhammar, Ekensholm och Vadsbro är säteribildningar från 1600-talet, medan godset Dunkershall är skapat genom gårdssammanslagningar efter laga skiftet. På Ånhammar finns ett flertal *torp* och arbetarebostäder, en stor såg vid Glömnäs samt en kvarn. Dunkers *sockencentrum*. Fornlämningsrik dalgångsbygd med äldre vägnät, gravfält, *fornborgar* och runstenar.

Vibyholm-Årdala m m [D 37] (Årdala sn)

Motivering:

Slottsmiljö, anlagd av Karl IX:s änka drottning Kristina i ett för förvaltningen av hertigdömet (1568-1622) strategiskt läge och präglad av nyklassicistisk bebyggelse. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Tidigindustriell miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Slottet i klassicistisk stil efter ombyggnad kring år 1800, sedan 1600-talet på framträdande plats på holmen söder om den avhysta byn. Odlingslandskap med stora åkrar omgivna av stora ängs- och hagmarker med ek. Ekonomibyggnader, arbetarbostäder och torp från 1700- och 1800-talen samt lämningar efter tegel- och kalkugnar och kalkbrott. Lämningar efter Näsby avhysta by. Årdala medeltida kyrka med ålderdomshem, kyrkstall och Sigridslunds skola från 1826. Flera stora gravfält från äldre och yngre järnålder med högar, stensättningar, domarringar och resta stenar.

Åkerö [D 40] (Bettna sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö kring Åkerö, känd som C G Tessins stamgods och genom åkeröäpplet.

Uttryck för riksintresset:

Anläggningen med medeltida läge på en ö, karaktäriseras av rokokoherrgården med huvudbyggnad, flyglar och inspektorsbyggnad, planerad av C G Tessin och C Hårleman, uppförd vid 1700-talets mitt. Stamträdet för åkeröäpplet i den terrasserade *trädgården*.

GNESTA KOMMUN

Jälund-Sörby mm [D 36] (delen i Gryts sn)

Motivering:

För det inre av Sörmland typiskt småbrutet *odlingslandskap*, med sammanhållen bebyggelse och specifik fornlämningsbild från bronsålder och äldre järnålder. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Uppodlade dalsänkor mellan skogklädda eller betade bergs- och moränhöjder. Ovanligt många ensamma eller i små grupper liggande rösen och stensättningar med stenfyllning samt två gravhågnader, en vallanläggning, en *fornborg* och ett gravfält. Byar med 1800- och tidig 1900-talsbebyggelse. Avgärda hemmanet Saxäng med mindre herrgårdsanläggning från 1914-1917.

Elghammar [D 42] (Björnlunda socken)

Motivering:

Herrgårdsmiljö där anläggningen räknas som det främsta exemplet i landet på empiristil.

Uttryck för riksintresset:

Elghammars manbyggnad ritad av italienaren Quarenghi ca 1810 i empirestil samt bostäder och ekonomibygnader i nyklassicistisk stil.

"Eriksgatan" Önnersta-Penningby [D 43] (Björnlunda i Gnesta kn och Ludgo sn i Nyköpings kn)

Motivering:

Vägmiljö, förhistorisk och medeltida vägsträckning, som tillhört övergripande samfärdselstråk, troligen den forna Eriksgatan. (*Forn- och medeltida vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Slingrande vägsträckning med vägbankar, stenvalvsbroar och intakta milstolpar. Vägen går delvis genom gamla utmarker med bl.a. häradets avrättningsplats, gravfält, en runristning, *fornborg* och bronsåldersrösen. Bybildning med ålderdomlig bebyggelse. Gästgivargård vid Önnersta. Ekeby reglerade *radby*.

Gnesta [D 44] (Frustuna-Kattnäs sn)

Motivering:

Stationssamhälle från västra stambanans tillkomst, med stadsmässig bebyggelse som speglar järnvägsortens framväxt från 1857 till modern tid.

Uttryck för riksintresset:

Plan med stadsmässiga drag med bebyggelsen vänd mot järnvägen och bostadsbebyggelse från järnvägens första tid till decennierna kring sekelskiftet. Bakom detta ett område med småskalig oregelbunden bebyggelse från samhällets första tid.

Gåsinge-Dillnäs och del av Frustuna-Kattnäs. [D 41] (Gåsinge-Dillnäs o Frustuna-Kattnäs sn)

Motivering:

Centralbygd sedan bronsåldern med lång bebyggelsekontinuitet i läsbart öppet odlingslandskap. (*Fornlämningsmiljö, Herrgårdsmiljö, Bruksmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Spår från bronsålders bosättningar (skärvtenshögar och gravar samt hällristningar). Gravfält från äldre och yngre järnålder samt runstenar. I miljön ingår medeltidskyrkor Enskilda miljöer är Heby 1700-tals herrgård, Blacksta och Avla reglerade *radbyar* och Dillnäs *kyrkby* samt Skeppsta under 1500-talet grundade järnbruk med såg och kvarn och Närlunda herrgård.

Skottvångs gruva [20b] (Gåsinge-Dillnäs sn)

Utredningsområde.

Vadsbro-Ånhammar mm [D 30] (delen i Gryts sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap präglat av 1600-talets säterier. (*Fornlämningsmiljö, Kvarnmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Godsen Ånhammar, Ekenholm och Vadsbro är säteribildningar från 1600-talet, medan godset Dunkershall är skapat genom gårdssammanslagningar efter laga skiftet. På Ånhammar finns ett flertal *torp* och arbetarebostäder, en stor såg vid Glömnäs samt en kvarn. Dunkers *sockencentrum*. Fornlämningsrik dalgångsbygd med äldre vägnät, gravfält, *fornborgar* och runstenar.

KATRINEHOLMS KOMMUN

Ericssberg [D 29] (Stora Malms sn)

Motivering:

A. *Slottslandskap* med bruk och härads- och *sockencentrum* präglat av storgodset Ericssberg. (*Bruksmiljö, Vägmiljö*).

B. Vetenskapligt intressant stenåldersboplats. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

A. Ericssbergs slott i barockstil med äldre delar och påkostad inredning samt underlydande gårdar och *torp*. Forssjö järnbruk med masugn och såg. Stora Malms *sockencentrum* med medeltidskyrka och byggnader i samma färg som Ericssbergs. Gammalt administrativt centrum med tingshus och hållstall vid Stensjö med en del av den gamla vägen bevarad. Äldre vägnät.

B. Stenåldersboplats i Östra Vrå som givit namn åt Mälardalens äldsta jordbrukskultur. (En perifer del av området berör Flens kommun)

Flodabygden [D 26] (Floda sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap med rötter i både medeltid och 1600-tal. (*Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset

Ökna och Fjällskäfte medeltida sätesgårdsbildningar och Fors, Vegersbergs och Abbotnäs 1600-talssäterier. Öknaby har sammanhållen bykärna och bebyggelse i huvudsak från 1800-talet. Floda nygotiska sockenkyrka med bevarade medeltida delar samt välbevarat *sockencentrum*.

Granhed [D 27] (Floda sn)

Motivering:

Bymiljöer med bibehållen karaktär.

Uttryck för riksintresset:

Byarna Östra och Västra Granhed med välbevarad bykaraktär och bebyggelse från 1700 och 1800-talen. Småskaligt *odlingslandskap*, odlingsrösen och betesmarker. Väg med 1600-talssträckning, *kvarnmiljö* och skola.

Julitabygden [D 25] (Julita sn)

Motivering:

Rikt *herrgårdslandskap* präglad av stordrift, sedan medeltiden. (*Klostermiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Husgrund från järnåldern som visar ett monumentalt byggnadssätt. Abbotshuset och andra rester av Julita cisterciensklöster från tidig medeltid. Herrgårdarna Julita, Gimmersta, Äs och Fogelstad har huvudbyggnader från 1600-, 1700- och 1800-talen och långa allésystem. Centralt belägna sätesgårdar och perifert till odlingsmarken anlagda arrendegårdar och torp. Gryts arrendegård från 1700-talet på platsen för den medeltida prästgården.

I området finns även:

Stenåldersfynd och bronsåldersfynd samt gravfält, främst från yngre järnålder.

Katrineholm [D 28]

Motivering:

Stadsmiljö som tydligt speglar järnvägsbyggandet som samhällsbildande faktor, där utvecklingsstadierna från 1860-talets anläggande av järnvägen mellan Stockholm och Göteborg till tiden före andra världskriget är läsbara. (*Stadsmiljö; järnvägsstad, industristad*)

Uttryck för riksintresset:

Bibehållna stadsplaner från järnvägssamhällets utbyggnadsfaser med sammanhållen bebyggelse vid järnvägsstationen och järnvägsparken, runt Stora torget och norr om järnvägsstationen, vid Gröna Kulle och Västra skolan. Stadsmässig bostads-, institutions- och handelsbebyggelse som skolor, affärshus, bank- och posthus, tingshus, hotell, vattentorn, kyrka samt villor och flerbostadshus. Spridd historisk industribebyggelse. Planteringar, trädgårdar och parker t.ex. järnvägsparken, Kullbergska husets trädgård och trädalléerna längs stadsgatorna.

Tåkenön [D 24] (Julita sn)

Motivering:

Välbehållna ängs- och hagmarksmiljöer på slätter- och fåbodar. (*Torp*).

Uttryck för riksintresset:

Fiskartorp under Julita gård. Närmast torpet öppen mark. Ädellövsskog med spår av hamling. Mindre delar av ängsmarken präglad av slätter och bete. I anslutning till torpet finns ett bostadshus i nationalromantisk stil, uppförd för den dåvarande ägaren till Julita gård.

NYKÖPINGS KOMMUN

Arnö-St.Kungsladugården [D 56] (Sankt Nicolai sn)

Motivering:

Odlingslandskap präglad av Kungsladugården, som sedan medeltiden tillhört Nyköpingshus, och som har kvar sin ursprungliga avgränsning mot staden. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Huvudbyggnaden från 1816-1819 efter Hårlemans normalritning, arbetarbostäder och medeltida kastalgrund. På Lindbacke järnålderslämningar. Nu betespräglad öppen hagmark, som tidvis har utnyttjats som stadshage. Slättermarker på Svanvikens norra strand.

Björksund-Stora Sulsta [D 53] (Tystberga socken)

Motivering:

Herrgårdsmiljö med ståtlig bebyggelse i tidig rokokostil. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Björksund manbyggnad från 1727 av J.G. Destain och flyglar från 1740-talet av C. Hårleman. Arbetarbostäder m.m. Torp och arrendegårdar från ca 1850-1920. Rösen och gravfält på högre liggande delar i norr.

"Eriksgatan" Önnersta-Penningby [D 43] (Björnlunda i Gnesta kn och Ludgo sn i Nyköpings kn)

Motivering:

Vägmiljö, förhistorisk och medeltida vägsträckning, som tillhört övergripande samfärdselstråk, troligen den forna Eriksgatan. (*Forn- och medeltida vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Slingrande vägsträckning med vägbankar, stenvälsbroar och intakta milstolpar. Vägen går delvis genom gamla utmarker med bl.a. häradets avrättningsplats, gravfält, en runristning, *fornborg* och bronsåldersrösen. Bybildning med ålderdomlig bebyggelse. Gästgivargård vid Önnersta. Ekeby reglerade *radby*.

Gamla vägen Stavsjö-Krokek [D 58] (Kila sn)

Motivering:

Vägmiljö som tillhört övergripande samfärdselstråk, troligen med sträckningen av den forna Eriksgatan.

Uttryck för riksintresset:

Flera äldre vägpartier med uppbyggda stenbankar eller kraftig stenskoning finns bevarade i skogen.

Halla-Stigtomta [D 51] (Halla och Stigtomta sn)

Utredningsområde

Motivering:

Odlingslandskap med rötter i bronsåldern, fullkoloniserat sedan 1800-talet, präglad av stordrift. (*Bymiljö, Boställsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Skärvestenshögar och gravar (rösen och runda stensättningar) från bronsåldern. Många gravfält från äldre men främst yngre järnålder och *fornborg*. Eggartsnäs medeltida sätesgårdsruin. Halla *kyrkomiljö* med f d prästgård och skola, Senesta och Ellesta byar. Stora sammanslagna herrgårdsliknande bondgårdar från 1800-talet och ett flertal militieboställen.

Husby-Oppunda [D 48] (Husby-Oppunda sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap med gårdar, torp och prästgård. (*Fornlämningssmiljö, Kvarnmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Husby herrgård med underlydande gårdar och torp. Husby-Oppunda kyrka, Valva värdefulla prästgårdsmiljö, Vada kvarn m m. Gravfält och två storhögar.

Kiladalen [D 55] (Kila, Lunda, Tuna och Bergshammars sn)

Motivering:

Odlingslandskap som speglar en rik och varierad bebyggelseutveckling fr o m bronsåldern. (*Fornlämningssmiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö, Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Små, mestadels av skiften upplösta byar. Sockenkyrkor med prästgårdar och skolor, 1600-talsvägsträckning med runstenar och Berga-Tuna säteri med arbetarbostäder. Flera bronsåldersboplatser, hällristningar samt rösen och stensättningar. Lämningar efter styckebruk.

Lid-Runtuna-Spelvik-Ludgo-Lästringe. [D 47] (Lids, Runtuna, Spelviks, Ludgo och Lästringe sn)

Motivering:

Centralbygd, fullkoloniserad vid järnålderns slut och med kontinuitet från bronsåldern. (*Fornlämningssmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bronsåldersbosättning med boplatser, huslämningar skålgropar och runstenar t.ex. vid Aspa löt hundarets, sedermera Rönö härads, tingsplats. Eriksgatan korsar här Storån, och i anslutning till bron står fyra runstenar och tre resta stenar. Söder därom är den s.k. Tingshögen. Vid Oppusa en Husbygård med kungshögen Uppsa kulle. I området finns fem *fornborgar* och ca 20 runstenar.

Nyköping [D 57]

Motivering:

Residensstad som utgjort ett viktigt politiskt maktcentrum sedan medeltiden. Som huvudort i Karl IX:s hertigdöme 1568-1622 utvecklades staden till ett av landets första industriella centra. Stadsmiljö präglad av konsekvent genomförd reglering vid 1600-talets mitt, låg bebyggelse och industrianläggningar från skilda tider.

Uttryck för riksintresset:

Det medeltida Nyköpingshus utbyggt av Karl XI, i ruiner efter en eldsvåda 1665. De medeltida kyrkorna, stadsplanen med rätvinkligt rutnönster från regleringar 1647 och 1665, ett av landets mest konsekvent genomförda exempel på statsmaktens moderniseringssträvanden vid 1600-talets mitt. Torgmiljön med residenset och det f.d. rådhuset samt annan bebyggelse som kännetecknar residensstaden. Kvarnbyggnader och andra industrianläggningar. 1900-talets bostadsbebyggelse med flerbostadshus, villaområden och "miljonområdet" Brandkärr.

Nyköpingsåns dalgång [D 52] (Bärbo och Helgona sn)

Motivering:

A. *Dalgångsbygd* med utpräglat *herrgårdslandskap* i norr och storbondebygd i söder. (*Kyrkomiljö*).
B. *Fornlämningsmiljö* vid Släbro med unika hållristningar

Uttryck för riksintresset:

A. Herrgårdarna Näs i karolinsk stil samt Tistad, Christineholm och Täckhammar i nyklassisk stil med ekonomibyggnader, parker och alléer, arbetarbebyggelse, arrendegårdar och torp samt storbondegårdar, från 1600-talet och framåt. Bärbo 1200-talskyrka. Byar saknas helt. Gravfält från järnåldern.

B. Vid Släbro ligger länets största hållristningskomplex som är unikt i ett nordiskt perspektiv. Här finns också två stora yngre järnåldersgravfält på var sin sida om ån med runstenar och hålvägar samt en mycket värdefull stenlagd bank över ån.

Ringsö-Hartsö mm [D 54] (Bälinge sn)

Motivering:

Skärgårdsmiljö med betydelse för sjöfart och kustförsvar sedan medeltiden och ännu fungerande skärgårds- och fiskehemman. (*Farledsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Skärgårdsöområde med traditionell bebyggelse och prägel av jordbruk med betesdrift. Sävö lotsstation från 1876. Sävösunds f.d. krog, och Långö gård med f.d. skola. Lindholmens och Hartsö f.d. lotshemman m m. Ringsö by och sjöbodas. Mäktigt kuströse på Ringsös norra del.

Tärnö [D 60] (Vrena SN)

Utredningsområde

Tunaberg-Koppartorp [D 59] (Tunaberg socken)

Motivering:

Bruks- och gruvmiljö med lämningar efter kobolt-, järn- och främst kopparbergslag från länets

tidigaste bergshantering. (*Kyrkomiljö, Vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Kring länets enda träkyrka, från 1620, ligger i Koppartorp en mycket välbevarad gruvarbetarbebyggelse från 1700- och 1800-talen samt lämningar från gruvdriften, som upphörde 1889. Flera medeltida hyttområden samt lämningar efter 1600-, 1700- och 1800-talets bergshantering. Välbevarat vägnät åtminstone från 1600-talet med i stort antal väghållningsstenar. Kyrkstigen till Tuna kyrka har medeltida sträckning.

Östermalma [D 45] (Ludgo sn)

Motivering:

Sedan byggnadsskedet på 1600-talet nästan oförändrad *herrgårdsmiljö*. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Mangård med flyglar och park från 1660-talet efter ritningar av Jean de la Vallée, gårdsflyglar och ekonomibyggnader från 1700-tal. Gravfält från yngre järnålder som kan kopplas till av säteriet avhysta byar.

I området finns även:

Fornborgar.

STRÄNGNÄS KOMMUN

Fogdöns centrala del [D 14] (Fogdö sn)

Motivering:

Centralbygd. Området visar på ett stegvis ianspråktagande av mark sedan bronsåldern. Centrumfunktion under yngre järnålder, först vid Tuna sedan Husby. Medeltida centrum vid Kungsberg. Odlingslandskap präglad av 1800- och 1900-talets jordbruksdrift med oskiftade byar och säteribildningar samt underlydande fallbebyggelse för de obesuttna, från 1700- och 1800-talen.

Uttryck för riksintresset:

Krönrösen, hällristningar och skärvstenshögar från bronsåldern, i högre partier. Äldre järnålderns stensträngslandskap. Fornborgar strategiskt belägna runt Tuna med siktlinjer dem emellan. Stort antal storhögar samt runstenar och gravfält från yngre järnåldern. Fogdö kyrka från 1100-talet. Kungsbergs kungsgård med lämningar av medeltida tegelbruk och Vårfruberga klosterruin. Bergshammar med mangård från 1730-talet. Fallbebyggelse vid Slängstan. Bymiljöer med sammanhållen bebyggelse från 1800- och tidigt 1900-tal, t.ex. Rällinge i norr, Hannemyra med sina karaktäristiska glasverandor, Östa, Eneby och Husby. Vägnät med prägel från olika tider, från yngre järnålder fram till 1900-talet.

Gripsholm-Mariefred [D 21]

Motivering:

Slottslandskap med slott och *agrar köpstad*, som tydligt avspeglar den kungliga dominansen över tjänstesamhället och det omgivande landskapet, under främst 1500- och det tidiga 1600-talet men också perioder av uppblomstring under sent 1600-tal, under senare delen av 1700-talet samt till följd av ångbåts- och järnvägstrafiken vid 1800-talets slut.

Uttryck för riksintresset:

Gripsholms slott präglat av flera omgestaltningar. Den obebyggda marken väster om staden, det s.k. Munkhagsgärdet, som visar den agrara stadens gräns mot slottets kungsladugårdsmarker. Kyrkoruin. F.d. kronobränneri. Den tidigare Kungsladugårdens öppna inägomark. Den kungliga jaktmarken Hjorthagen. Delar av Gripsholmsviken med lämningar efter fartyg. Kyrka från början av 1600-talet. Gatunät, kvarters- och tomtindelning från 1600-talet. Stadsbebyggelse med byggnader, anläggningar och innergårdar samt borggårdar från 1700- och 1800-talen.

Kinger-Valla [D 17] (Vansö sn)

Motivering:

Odlingslandskap med kontinuerligt brukande från äldre järnålder fram till tidigt 1900-tal med väl sammanhållna by- och gårdsbebyggelse i traditionella höjdlägen.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse i form av väl sammanhållna radbyar, spridda enstaka torp och utskiftade gårdar. Flera byar på bergs- och moränhöjder, vissa med yngre järnåldersgravfält inom byarnas inägor. Äldre järnåldersgravfält. Byarna Högerberga, Valla, Roteby och Kinger med 1700-, 1800- och tidig 1900-talsbebyggelse. Vägnätets sträckning. Variationen mellan storskalig och småbruten inägomark. Öppen åkermark, åkerholmar med odlingsrösen samt ängs- och hagmarker. Fossil åker på lättare jordar.

Mälsåker [D 16] (Ytterslö sn)

Motivering:

Slottslandskap med medeltida *slottsmiljö*. Barockslott och karaktäristisk småbruksbebyggelse med mönsterritade och medvetet placerade arrendegårdar som avspeglar 1910-talets godsideal och patriarkala idéer.

Uttryck för riksintresset:

Mälsåkers slott, omgestaltat på 1670-talet, med tillhörande park och alléer. Arrendegårdar i odlingslandskapet med mangårdar i tegel med tillhörande ladugårdar. Bebyggelsens utformning och placering samt de visuella sambanden mellan bebyggelseenheter, åker-, ängs- och hagmarker.

Strängnäs [D 18]

Motivering:

Stadsmiljö. *Stifts-*, *lärdoms-* och *regementsstad* med sammansatt stadsplanemönster och tillhörande bebyggelse där utvecklingen kan följas från medeltid över 1600- och 1800-talens planregleringar till utvidgningar under mellankrigstiden till och med 1920-talet, då funktionen av regementsstad tillkom.

Uttryck för riksintresset:

Den framträdande domkyrkan och övrig bebyggelse från medeltid till stormaktstid, förknippad med stiftsstad. Gatunät med till stor del oregelbunden medeltida karaktär, delvis reglerat under 1640-talet och efter 1871-års brand. Rutnätssystem i olika riktningar, gator i sneda vinklar och en stjärnplats. Trähusbebyggelse från 1600-, 1700- och 1800-talen, bestående av såväl små stugor som stora stadsgårdar med innergårdar. Skolor, tullhus, tingshus, rådhus, elförsörjningsanläggningar, vattenreningsverk m.m. Från tiden kring sekelskiftet 1900 mer storskalig stadsbebyggelse. Det för 1900-talets början karakteristiska villaområdet Storgärdet. Regementsområde från 1921.

Sundby sjukhusområde [D 19] (Strängnäs sn)

Motivering:

Sjukhusmiljö. Sjukhusanläggning projekterad 1912 efter det s.k. paviljongsystemet som speglar såväl det tidiga 1900-talets arkitekturideal med bl.a. samspelet natur - park - byggnader som en ny och för tiden revolutionerande syn på mentalvården.

Uttryck för riksintresset:

Den f.d. vårdanstalten med sina tio paviljonger symmetriskt placerade kring en parkliknande gård samt bl.a. tjänstebostäder, kapell, ekonomibyggnader och vattentorn. Anläggningen tydligt geografiskt avskild från annan bebyggelse och verksamhet. Till sjukhuset hörande grönytor och jordbruksmark.

Åkers styckebruk med del av Mälarmården [D 20] (Åkers sn)

Motivering:

Bruksmiljöer med brukssamhälle som tydligt visar på den tekniska, ekonomiska och sociala utvecklingen från 1500-talet till efterkrigstiden, fram t.o.m. 1960-talet.

Uttryck för riksintresset:

Flera gruvområden t.ex. Skottvång, Bredsjönäs, Älgsjöbacken, Sjuhålen, Kalkbro och de två bruksmiljöerna vid Åkers Styckebruk och Åkers krutbruk med mellanliggande modernt brukssamhälle. Tekniska energiförsörjningssystem för gruvbrytning vid bl.a. Klockartorp. Vinterväg på Marvikarna. Lämningar efter järn- och kruttillverkning. Omfattande lämningar av kolning på Mälarmården. Vattenförande system för bruks- och gruvdrift. Styckebruket med bl.a. bruksherrgård från 1700-talet med engelsk park, flera generationer av arbetarbostäder, industriområde med masugnsruin samt bruksbyggnader från 1700-, 1800- och 1900-talen. Järnvägsknut vid Åkers Styckebruk med såväl befintlig som lämningar efter järnvägsspår till bl.a. Skottvångs gruvor, Eskilstuna, Södertälje m.m. Krutbruk med arbetarbostäder. Tätortens centrumbildning och karaktäristisk flerbostadsbebyggelse från 1950-talet. Odlingslandskap med byar som Riby och f.d. byar som Spånga och Forsa inkorporerade i bruksrörelserna.

Överselö-Tynnelsö [D 15] (Överselö sn)

Motivering:

Odlingslandskap med ett rikt fornlämningsbestånd, medeltida biskopssäte och säteribildningar, som sammantaget visar på framväxten av en stormannaklass under yngre järnålder, kristnandets insteg och landskapets utveckling fram till 1800-talets skiftesreformer. Ortnamn med rötter i järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

Hällristningar och rösen från bronsålder. På Selaöåsen finns flera gravfält från järnåldern, däribland Åsa gravfält, med högar, stensättningar, skeppssättning samt äldre vägsträckning kantad av runstenar. Storchögar vid Östa hage. Tynnelsö slott med flera omgestaltningar. Överselö kyrka från 1100-talet med f.d. präst- och komministergård. Öppen odlingsmark med stora gårdar, t.ex. Tynnelsö gård, Eneby, Hässelby, Stora Lundby och Klahammar. Mindre byar och gårdar på höjderna runt dalgången, t.ex. Stora och Lilla Årby samt Åsa och Ljunga. 1700- och 1800-talsbebyggelse.

TROSA KOMMUN

Thureholm [D 49].

Motivering:

Arkitekturhistoriskt intressant *herrgårdsmiljö* från övergången mellan barock- och rokokostil.

Uttryck för riksintresset:

Symmetrisk uppbyggd herrgårdsanläggning från 1730-talet där den långa allén bildar mittaxeln. Dominerande mangård i karolinsk stil efter ritningar av C. Hårleman, flyglar och ekonomibyggnader.

Trosa [D 50].

Motivering:

Småstadsmiljö präglad av det tidiga 1600-talets stadsanläggning, handel och fiske samt det sena 1800-talets badortsliv.

Uttryck för riksintresset:

Stadsplanen för den omkring år 1600 flyttade staden med strandbundna långgator på åns båda sidor. Träbebyggelse och tomter som i utformning och storlek speglar såväl fiskeläget och handels- och hantverksstaden som den senare *badorten*.

Trosaåns dalgång [D 46] (Vagnhärds sn)

Motivering:

Ett av länets fornlämningsstätaste *odlingslandskap* med tätt förekommande fornlämningar kring Trosaåns dalgång, vilka visar på lång bebyggelsekontinuitet och stegvis kolonisation anpassad till landhöjningen, som också har styrt läget för de förhistoriska centrumbildningarna.

(*Fornlämningsmiljö, Borgmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

I dalgången spår av hur bygdens kärna flyttats från Husby under yngre järnålder till det medeltida Trosa stad vid kyrkplatsen och slutligen till dagens Trosa stad i början 1600talet. I Vagnhäradsområdet en omfattande bronsåldersbosättning. Många skärvstenshögar, hus- och odlingsterasser, gravar, älvkvarnar och hållristningar av ovanlig typ. Två Husbygårdar med överplöjda storbögar. Bro- och vadställe vid Trosa by med runsten och runristningar i fast håll. Resterna av en befäst gård vid sjön Sillen. Sille *radby*. F.d. skola, prästgård m.m. Åda sätesgård med manbyggnad av C C Gjörwell, arbetarbostäder m.m. Äldre vägnät.

VINGÅKERS KOMMUN

Högsjö [D 23] (Västra Vingåkers sn)

Motivering:

Brukssamhälle och *industrimiljö* med industribyggnader och flera generationer av arbetarbostäder och egnahem, från 1800-talets slut till 1960-talet som speglar de olika tidernas arkitektoniska och sociala idéströmningar. I Högsjö återspeglas vattenkraften som förutsättning för industrin och därmed grunden för ortens framväxt, samt samspelet mellan bruksverksamheten, godsets organisation och jordbruksdriften.

Uttryck för riksintresset:

Järnbruk från 1600-talet med masugnsruin, smedjor, stensatta vattenfåror och äldre industribyggnader i form av ullspinneri och maskinfiltfabrik visar på industriverksamheten i Högsjö. Arbetarbostäder från olika epoker, Gamla Gräv från 1600-talet, Grävbyggnaden sannolikt från 1700-talet, stugbebyggelse, egnahem och flerfamiljshus med tillhörande bodlängor och garage från sent 1800-tal till 1900-talets andra hälft. Särskilt framträdande är det tidiga 1900-talets hyreshus som Sparbössorna, stora hyreskaserner från sent 1910-tal, Orrebo i jugendstil, Grävårdarna från 1920- och 1930-talen, Änggårdarna och Bäckstugorna från 1940- och 1950-talen. Högsjö gård, en herrgårdsanläggning med corps-de-logi och flyglar från 1700-talet, ett gårdskapell från 1780-talet, en fatbursbyggnad från 1600-talet och en stenladugård från år 1861 uppförd i normandisk stil. Alléer till herrgården. Bistorp utgård med rättarbostad och statarbostad. Finninge arrendeby med tvillingstugor. Öppet jordbrukslandskap. Godsets omland utgör skogsbygd med arrendegårdar och torp med små odlingsytor, odlingsrösen och stenmurar.

Österåkerbygden [D 22] (Österåkers sn)

Motivering:

Odlingslandskap format av laga skifte med stora byar med bebyggelse från tiden före skiftena. Säteribildning, sockencentrum och miljöer som speglar en mångfacetterad förindustriell kalk-, tegel- och järntillverkning som komplement till jordbruket.

Uttryck för riksintresset:

Odlingslandskap med öppna diken, långa stenmurar, ängs- och hagmarker. Byarna Ättersta, Hulla, Säby m.fl. med enhetlig 1800-talsbebyggelse. Sockencentrum och Österåkers kyrkomiljö med kyrka, kyrkstall, sockenmagasin och prästgård. Forsby herrgård med mangård från 1700-talet, stora ekonomibyggnader, ekallé, f.d. mejeri och ångsåg. Lämningar efter brytning av järnmalm och kalk, kalkugnsrester.